

Een uitzonderlijk grote klus

Graven op het tracé van de rondweg

HARRY BENSCHOP

Begin maart is gestart met het archeologisch onderzoek op het tracé van de omleidingsweg rond Baarle. Vóór de kerst moet het graafwerk zijn afgerond. Zo'n lange duur is uitzonderlijk voor een archeologische opgraving. Tijdens Open Monumentendagen wordt op zondag 13 september een Open Dag gehouden.

Veel sporen

In de eerste twee maanden hebben de onderzoekers al veel sporen van vroegere bewoning aangetroffen. Eigenlijk niet verwonderlijk, want Baarle ligt op een dekzandrug die al duizenden jaren wordt bewoond. In de komende nummers van Van Wirskaante volgen we de archeologische onderzoekers op de voet. Aan de hand van de wekrappen van de archeologen geven we de lezers van Van Wirskaante een kijkje wat zij zoal aantreffen.

Proefsleuven

Eigenlijk speelt het archeologisch onderzoek al veel langer. Ruim zeven jaar geleden heeft Bart Van der Veken van ADC ArcheoProjecten een eerste verkenning op het tracé uitgevoerd. Toen zijn zogenaamde

proefsleuven gegraven om te kijken of er vervolgonderzoek nodig was. "Overall was wat te vinden", vertelt Van der Veken. "Het hele tracé bevat archeologische resten die het

waard zijn om te behouden." Het gaat dan bijvoorbeeld om sporen van verdwenen boerderijen en fragmenten aardewerk. Ideaal zou zijn als alle sporen uit het verleden in

De fysisch geografe komt regelmatig langs om de bodemopbouw te bekijken. Het profiel wordt gefotografeerd en getekend.

Een vroegmiddeleeuwse hutkom in bovenaanzicht. Op de hoeken en in het midden bevinden zich de paalkuilen die het dak droegen. De grond wordt verzameld in big bags die later worden uitgezeefd.

Een vroegmiddeleeuwse huisplattegrond wordt onderzocht.

situ bewaard konden blijven, op de plek zelf laten liggen dus. Aangezien er een weg wordt aangelegd, is besloten de ‘archeologische waarden’ op te graven, om ze zo veilig te stellen en te bewaren voor latere generaties. “Een uitzonderlijk grote klus”, vertrouwt Van der Veken mij toe. Het is een van de redenen waarom het vervolgonderzoek zo lang op zich heeft laten wachten.

Uitzonderlijk

Niet alleen de lange duur maakt de ‘Opgraving Randweg Baarle-Nassau/Hertog’ tot een uitzonderlijke klus. “Ook het aantal mensen en bedrijven dat er al die tijd aan werkt”, zegt Bart Van der Veken. Voor de aanbesteding hebben drie bureaus de handen in elkaar geslagen. “De eisen die de opdrachtgever, de provincie Noord-Brabant, stelde aan het onderzoek waren behoorlijk divers. De lat ligt hoog.” Bureaus moesten niet alleen veel ervaring op de zandgronden in de Kempen hebben en de nodige

specialisten op alle vlakken van het onderzoek in huis hebben, zij moeten ook snel kunnen werken – ‘meters maken’ –, meteen kunnen opschalen als de werksituatie dat eist én tegelijkertijd wetenschappelijk verantwoord werk afleveren. “Geen enkel bedrijf kan dat op zijn eentje waar maken”, stelt Bart. Daarom werken nu drie gerenommeerde bedrijven samen: ADC ArcheoProjecten uit Amersfoort, BAAC uit 's-Hertogenbosch en

RAAP Archeologisch Adviesbureau uit Weert. De eerste twee zijn bedrijven die veel ervaring met groot-schalig gravend onderzoek hebben, RAAP is van oorsprong meer gespecialiseerd in het vooronderzoek (onder andere booronderzoek) en het maken van archeologische verwachtingskaarten.

In totaal zijn er dagelijks acht mensen aan het werk. Normaal wordt een opgraving gedaan door één ervaren teamleider met enkele junior-archeologen. Vanwege de eisen die de provincie Noord-Brabant heeft gesteld zijn bij de ‘Opgraving Randweg Baarle’ zes ervaren senior archeologen aan de slag. Cyriel Verbeek van BAAC is de projectleider die het team aanstuurt. “Een samenwerking van drie archeologische onderzoeksbureaus is zeer uitzonderlijk. Soms werken twee bureaus samen, maar drie heb ik nog nooit meegemaakt. Gelukkig loopt de samenwerking super. Ieder is op zijn manier bezig, met zijn kennis, maar samen vormen we één team.” Ton Luijten is als kraanmachinist verantwoordelijk voor het archeologisch grondverzet.

Opschaven van een vroegmiddeleeuwse waterput. De bodem van de put is nog niet blootgelegd.

Enkele spiekers (kleine opslagplaatsen boven de grond) uit de Brons- of IJzertijd.

Grensoverschrijdend

Nog een aspect dat de 'Opgraving Randweg Baarle' tot een uitzonderlijk project maakt, is dat er wordt gewerkt in twee landen. "Elk met hun eigen wetgeving en regels waar archeologische onderzoekers aan moeten voldoen. En vaak ook eigen onderzoeksvragen", zegt Bart Van der Veken lachend. De provincie Noord-Brabant is op-

Het verzamelen van aardewerk uit een paalkuil.

drachtgever, ook voor het traject op Belgisch grondgebied. "De drie bureaus hebben één aanpak voorgesteld voor het hele onderzoek." Die is geaccordeerd door bij het project aan de opdrachtkant betrokken organisaties aan beide zijden van de grens: provincie Noord-Brabant, Regio West-Brabant, Onroerend Erfgoed Antwerpen en de Archeologische Dienst Antwerpse Kempen. "Diezelfde aanpak kunnen we ook goed gebruiken bij het archeologisch onderzoek op het Limfaterrein. Ook dat ligt in twee landen", zegt Van der Veken. Dat onderzoek is medio april van start gegaan. Voor Bart Van der Veken is het project in Baarle op nog een manier 'uitzonderlijk'. Hij kan tot de kerst elke dag met zijn vrouw Marlien Janssens naar het werk rijden. Zij werkt voor bureau RAAP in Weert, Bart voor ADC in Amersfoort. "Dat hebben we nog niet eerder meegemaakt. Overdag zien we elkaar niet zoveel op het werk. Ieder heeft zijn eigen ding en ik werk vaak in het kantoorpand. Dus 's avonds

hebben we nog steeds veel tegen elkaar te vertellen", vertrouwt Marlien me toe als ik enkele dagen later foto's en weekrapporten bij haar ophaal.

Van noord naar zuid

De opgraving loopt van noord naar zuid, van Boshoven naar Schalui-
nen. Langs de Fransebaan hoeft er niet te worden gegraven. Het proefsleuvenonderzoek gaf daar geen aanleiding toe. In totaal wordt zo'n 13 tot 16 hectare minutieus onderzocht.

Over het hele tracé worden putten gegraven van 20 tot 25 meter breed en 45 meter lang. Normaal wordt de grond aan weerszijden weggezet. Dat kan hier niet. De grond mag niet buiten het tracé worden gelegd. Alle werkzaamheden dienen dus binnen de grenzen van het tracé te gebeuren. Daarom werken we haaks op het tracé. In de lengterichting gezien wordt de grond steeds voor en achter de te graven put weggezet.

Vlakbij Boshoven is veel vuursteen aangetroffen. "Dat moet met de hand worden opgegraven, steeds plakken van 50 op 50 cm in laagjes van 5 cm. En vervolgens worden uitgezeefd. Dat lukte in de

Een vuurstenen artefact afkomstig uit een paalspoor van een huisplattegrond. Het voorwerp is in de Bronstijd te dateren.

lente niet omdat de vindplaats wat lager ligt. Daardoor is het er nu te nat. Dat pakken we halverwege het jaar wel op als het droger is”, zo verklaart Bart Van der Veken dat er tussen Boshoven en de Alphenseweg tot nu toe nog niet zoveel activiteit te zien is geweest.

“Ook achter de kapel van Nijhoven zit een kolk, het begin van een beekdal in feite dat naar het noordoosten wegloopt. Daar is het ook natter dan op andere plekken. Die plek komt dus ook ergens in de zomer aan bod.” Bart wil er maar mee zeggen dat de volgorde van het werk behoorlijk wordt bepaald door natte stukken. “Kwestie van goed plannen, want we kunnen niet volgend jaar nog een keer terugkomen voor bepaalde stukken.” Op verzoek van boeren – “die willen voor het zaaien precies weten waar we gaan graven” – zetten we het tracé hier en daar al uit, lang voordat we er zelf aan toekomen.

Weekrapportages

Van der Veken is de verantwoordelijke man voor de dag- en weekrapportages. “Door de lange duur van het werk kun je niet alles in je hoofd houden. Dus moet het goed worden gedocumenteerd.”

Hij vervolgt: “Aardewerk en wat we verder vinden wordt nu gewassen, gedroogd en opgeslagen in ons kantoorpand in Baarle. Dat hebben we voor de duur van het werk gehuurd. Normaal gaan vondsten na afloop naar het bureau. Maar dat kan nu dus niet, het project duurt te lang daarvoor.” Van tijd tot tijd komen materiaalspecialisten naar Baarle om de vondsten te monteren en te dateren. “Die kunnen bijna niet wachten om eens langs te komen. Zo veelbelovend zijn de eerste resultaten.”

Resultaten

Alle werkputten die in de eerste twee maanden van het werk zijn aangelegd, hebben de nodige geheimen uit het verleden prijsgegeven: aanwijzingen dat er gebouwen, spiekers en bijgebouwtjes hebben gestaan, soms ook hekwerk, greppels en waterputten. En dit alles uit verschillende perioden. Verder is veel vondstmateriaal gevonden, voornamelijk aardewerk. “Om een beter idee te geven wat we tot nu toe zoal hebben aangetroffen, heb ik voor Van Wirskaante een indeling in perioden gemaakt”, licht Van der Veken zijn weekrapporten toe. In de eerste twee maanden is grofweg het traject tussen Alphenseweg en Oordeelsestraat onder handen genomen.

Vroege Prehistorie

Verschillende losse vuursteenvondsten geven aan dat er rond Baarle in de prehistorie al sprake was van menselijke activiteit. Er zijn tot nu toe geen sporen van kampementen gevonden.

Brons- en ijzertijd

Dat er in de ijzertijd (van 800 v. Chr. tot de Romeinen naar ons land kwamen) rond Baarle werd gewoond, was al uit het proefsleuvenonderzoek duidelijk geworden. Nu blijkt dat er ‘veel meer bronstijd zit’ dan gedacht, oudere bewoning dus. Over het hele tot dusver onderzochte tracé zijn sporen van bewoning aangetroffen. Palenrijen verraden woonstalhuizen met bijgebouwen, spiekers en hekwerk uit de brons- en ijzertijd.

In enkele kuilen zijn kilo’s aardewerk gevonden, ook grote stukken. De onderzoekers verwachten dat het ze gaat lukken er volledige potten van te maken. Aan het type oor van een aardewerken pot denken ze dat ze met een vondst uit de late bronstijd, vroege ijzertijd te maken te hebben. “Maar de specialist moet nog komen voor de preciese datering”, zegt Van der Veken.

Romeinse tijd

Vlakbij de Alphenseweg zijn – redelijk onverwacht – drie grote

Op de bodem van de kuil lag een grote hoeveelheid aardewerk. Het aardewerk is vermoedelijk in de Late Bronstijd of Vroege IJzertijd te dateren.

Om de plattegrond van dit huis uit de Late IJzertijd/ Vroegromeinse tijd helemaal in beeld te krijgen, is ook onder de Visweg gegraven.

plattegronden van gebouwen uit de Vroegromeinse tijd aangetroffen. Dicht tegen elkaar aan. De drie gebouwen (woonstalhuizen) hebben waarschijnlijk niet tegelijkertijd bestaan. Aan het eind van de ijzertijd, begin Romeinse tijd ging men op een andere manier bouwen: van dubbele wandstijlen schakelde men over op huizen met middenstaanders. De gevonden huizen hebben kenmerken van beide stijlen. Dat laat ze goed dateren. “Deze huizen hebben er ongeveer in 50 v. Chr. gestaan”, schat Van der Veken. De vondst was zo bijzonder dat de onderzoekers verder hebben gegraven ter plaatse van het onverharde deel van de Visweg. Door het werkterrein wat uit te breiden is het gelukt de ligging van de drie grote huizen helemaal bloot te leggen.

Merovingische tijd

“We schrokken er echt van”, zegt Van der Veken. “Hutkommen uit de Merovingische tijd, zeg maar 600 tot 700 jaar na Chr., zijn dan ook redelijk zeldzaam. Overigens zijn er bij het onderzoek in Alphen een groot aantal gevonden”. Inmiddels zijn op het tracé van de rondweg al vier hutkommen gevonden. Het zijn rechthoekige bijgebouwen met een verzonken

vloeroppervlak. Ze liggen wat ingegraven. In de hutkommen verichtten de bewoners hun werkzaamheden. “We zijn begonnen met de mooiste heel voorzichtig uit te graven. Onder de kuil van de hutkom kwamen nog palen tevoorschijn. Zij vormen de dragende structuur van het gebouwtje.” Uit dezelfde tijd zijn verder één hoofdgebouw en twee waterputten aangetroffen. De waterputten zijn redelijk smal bovenaan, maar gaan meer dan drie meter diep. Waterputten werden gemaakt met een houten constructie. Op mijn vraag of daar nog wat van te zien is, antwoordt Van der Veken: “Dat hout is nu helemaal weg.”

Laatste twee eeuwen

Op het tracé zijn ook greppels uit de voorbije honderd, tweehonderd jaar gevonden. “Wanneer we de kaart waarop de gevonden sporen

Een vroegmiddeleeuwse waterput. Elke lijn wordt tijdens het onderzoek digitaal ingemeten.

zijn ingetekend plotten op oude kaarten van begin 19e eeuw, zien we dat deze greppels vaak liggen op perceelsgrenzen”, licht Bart van der Veken toe. “Als er twee greppels parallel aan elkaar worden gevonden, duidt dat vaak op een houtwal. Van de houtwallen zelf is uiteraard niets meer bewaard.” Verder zijn de onderzoekers ook gestuit op een karrespoor. Dat liep evenwijdig aan een enclavegrens.

Op zondag 13 september wordt een Open Dag van het archeologisch onderzoek gehouden. Let op de aankondiging in de pers en nieuwsbrieven van Amalia voor de juiste tijd en plaats. In de komende nummers van Van Wirskaante zal aandacht worden besteed aan de voortgang van het archeologisch onderzoek. Een aantal zaken zal ook worden toegelicht. De foto's bij dit artikel zijn ter beschikking gesteld vanuit het project Archeologisch onderzoek 'Opgraving randweg Baarle-Nassau/Hertog'.

Karrespoor en verschillende greppels uit recenter tijden.

